

набуття практичних умінь та навичок поведінки в природі, формуванню екологічного світогляду та професійної компетентності майбутнього вчителя.

БІБЛОГРАФІЯ:

1. Інноваційна діяльність в Україні : монографія / А. М. Гуржій, Ю. В. Каракай, О. З. Петренко [та ін.]. – К. : Укр ІНТЕІ, 2006. – 152 с.
 2. Даниленко Л. І Модернізація змісту, форм та методів управлінської діяльності директора загальноосвітньої школи : монографія / Л. І. Даниленко. – К. : Логос, 1998. – 140 с.
 3. Дичківська І. М. Інноваційні педагогічні технології: навч. посібник / Ілона Миколаївна Дичківська. – К. : Академвидав, 2004. – 352 с.
 4. Закон України «Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні» від 16 січня 2003 р. № 433-IV.

5. Нісімчук А. С. Сучасні педагогічні технології : навчальний посібник / А. С. Нісімчук, О. С. Падалка, О. Т. Шпак. – К. : Вид. центр „Просвіта“; Пошуково-видавниче агентство „Книга пам’яті України“, 2000. – 368 с.

6. Пустовіт Г. П. Дослідницька робота учнів з екології в позашкільних установах і школах : [метод. посібник] / Григорій Петрович Пустовіт; за ред. А. Й. Сиротенка. – Київ, 1996. – 126 с. – (Інститут педагогіки АПН України).

7. Совгіра, С. Методика навчання екології : підручник / Світлана Василівна Совгіра. – К. : Наук. світ, 2007. – 450 с.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Задорожна Олена Михайлівна - аспірант Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини

Коло наукових інтересів: дослідження проблем екологічної освіти та виховання

УДК 373.2.016

**ДОСЛІДЖЕННЯ ОБДАРОВАНОСТІ У ДІТЕЙ
ЗАСОБАМИ КОМПЛЕКСНОЇ ДІАГНОСТИКИ**

Тетяна ЗОРОЧКІНА (Черкаси)

Постановка проблеми. Раннє виявлення, навчання та виховання обдарованих і талановитих дітей, учнів, студентів являє собою нове завдання вдосконалення системи освіти [4, с. 29]. Зокрема в наш час значна увага приділяється виявленню обдарованих дітей. Аналіз зарубіжних праць щодо обдарованих дітей свідчить, що у них судження про ступінь обдарованості базуються переважно на тестових методах виміру інтелекту.

Мета статті полягає у дослідженні ступеня обдарованості у дітей шляхом проведення комплексної діагностики.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням обдарованості у дітей займалися такі науковці, як Н. Лейтес, В. Шадриковий, А. Матюшкін, Б. Теплов, С. Олексюк, М. Ярмаченко, І. Волощук, Е. Торренс та ін.

Психологічні роботи, присвячені виміру дитячого інтелекту, зводяться до того, що завдяки тестових методик з’ясовується успішність розв’язання дитиною певних задач, а потім шляхом співвіднесення рівня досягнень із нормами віку встановлюється величина здібностей. Вважається, що мірою обдарованості є “інтелектуальний коефіцієнт (IQ)”: діти вважаються обдарованими, коли інтелектуальний коефіцієнт IQ дорівнює 130 і більше).

Прагнення до інтегративних підходів у дослідженні обдарованості було завжди одним із головних. Воно було заявлено в нашій країні в унікальних логічних експериментах

Н. Лейтеса, сформульовано як важливий напрям досліджень В. Шадриковим. Один із таких інтегральних напрямів полягає в тому, щоб зрозуміти природу обдарованості й таланту як загальну передумову до розвитку творчої людини [4, с. 33].

Дослідження в галузі психології творчості являє основу концепції творчої обдарованості А. Матюшкіна [4], як у розумінні природи обдарованості, так і в розв’язанні проблем діагностики й розвитку. Ця концепція дозволяє розкрити обдарованість як передумову становлення й розвитку творчої особистості, здатної не лише до створення нового, а й до самовираження, до саморозкриття.

Ми вважаємо, що наші вчені єдині в думці про доцільність виявлення обдарованих дітей. Суттєво, що надзвичайно рано може заявити про себе не лише спеціальний талант в галузі мистецтва, а й власно розумові здібності. Н. Лейтес визначає загальний фактор обдарованості: від схильності та здібності до розумових зусиль багато в чому залежить можливість здійснення та ступінь успішності будь-яких видів діяльності. Однак, далеко не в усіх дітей, що привертають до себе увагу тими чи іншими ознаками обдарованості, формується справжній талант, розвиваються соціально значущі здібності. Матеріали дослідження вченого свідчать про те, що діти, які виділялися здібностями і значно випереджували свій вік, хоча й виявляли згодом тенденцію до “вирівнювання”, як правило, зберігають рівень

можливостей значно вище середнього. Вивчення інтелектуальних вундеркіндів молодшого шкільного віку дає можливість виявити роль вікових передумов у становленні загальних здібностей. Як зазначає Н. Лейтес, питання про ранні ознаки здібностей недостатньо вивчено. Необхідно виявити умови, що сприяють розвитку інтелекта.

Деякі вчені, особливо зарубіжні, недооцінюють зовнішні умови життя й виховання у зміні інтелекту. Деякі ж – недооцінюють роль внутрішніх умов – індивідуальні та вікові фактори розвитку здібностей.

Деякі вчені вважають, що неможливо схарактеризувати явище обдарованості лише за тестами, які не можуть повно дати його характеристику і за результатами аналітико-практичних досліджень доходять висновку про необхідність комплексної діагностики цього явища. Зокрема, на думку Н. Лейтеса, більшість тестів, на маючи під собою міцно обґрунтованої бази, мають бути визнані “сліпими пробами”, які не можуть дати науково яскравих результатів.

Б. Теплов у загальнотеоретичному плані і у своєму дослідженні, присвяченому “практичному мисленню”, виступав проти вузького інтелектуалізму в уявленнях про обдарованість.

Думку Н. Лейтеса та Б. Теплового поділяє С. Олексюк, який своїм дослідженням засвідчує: “високий показник коефіцієнту інтелекту мало говорить про те, чи стане дитина у майбутньому видатним ученим, керівником, художником. Адже аналіз відомих тестових завдань свідчить, що майже всі вони розраховані на активізацію і виявлення лише одного виду мисленевих процесів – логічного (конвергентного). Для видатних досягнень у практичній сфері треба не лише вміння виявляти закономірності, наслідувати алгоритм, а, у більшій мірі, вміння нестандартно, оригінально мислити, вміння знаходити нові проблеми і незвичні шляхи вирішення цих проблем” [3, с. 6].

Н. Лейтес відстоює свої переконання: “Навіть якби вдалося зрівняти у дітей основні умови розвитку та врахувати вікову специфіку розв’язання задач, то чи можна було б погодитися з тим, що “одномоментні” випробовування можуть дати дійсне знання про потенції особистості? Матеріали спостережень за розвитком здібностей у дітей свідчать проти цього. Використання досить тривалих та всебічних спостережень вчений протиставляє тестовому методу: якщо там важливим є лише результат діяльності, то тут – і сам процес її; якщо в тестах здібностей звичайно досліджуються окремі функції, то тут є можливість одержання цілісної, всебічної характеристики; якщо там фіксуються

досягнення лише в певний момент, то тут з’ясовується і хід розвитку”. І далі: “Якщо ж “сліпі проби” уступлять місце методикам науково обґрунтованим, спостереженню в природних умовах, то короткі “проби” зможуть слугувати загальній справі, доповнюючи один одного”. На основі проведених обстежень дітей у початковій і середній школі виявлено, що оцінка творчих проявів – задача, яка не може розв’язуватися лише з допомогою тестів на обдарованість.

Такі результати дослідження підтримує М. Ярмаченко. Він зазначає: “Ознак обдарованості не можна виявити лише на основі тестів. Їх установлюють і визначають лише в процесі навчання та виховання, в ході виконання дитиною певної змістової діяльності. Вчений відмічає, що виявленню й розвитку обдарованості в дітей сприяють спеціальні школи (музичні, образотворчого мистецтва, з математичним чи іншими ухилами), різноманітні гуртки і студії, олімпіади, конкурси тощо”.

Як зазначає І. Волощук, для отримання об’єктивних даних щодо розумових здібностей особистості потрібно об’єднати дані діагностики її інтелектуальних і творчих здібностей. У зв’язку з цим, з’являються численні тести креативності, які будуються на виявленні у людини зовнішніх проявів її творчих здібностей (гнучкість і оригінальність мислення тощо).

Помітне місце серед існуючих тестів креативності займають тести Е. Торренса і його погляди на природу творчих здібностей як основу їх діагностики. Е. Торренс, зокрема, підкреслював, що на увагу заслуговує процес творчого мислення, а не його продукти [1, с. 111].

Дж. Гілфорд за критерій інтелектуальної обдарованості взяв швидкість, гнучкість, оригінальність і точність мислення та уяву.

Дослідження О. Кульчицької засвідчують, що застосування тестів, які діагностують рівень творчості – це одна з найскладніших процедур, бо і саме поняття творчості і його критерії досить не визначені. На практиці частіше за все використовується характеристика творчості, заснована на дослідженнях Дж. Гілфорда і Е. Торренса. Ця характеристика розкриває такі особливості розумових процесів, що забезпечують творчість, як побіжність (легкість), гнучкість, точність, оригінальність, а також уява. Відносно дошкільників і молодших школярів тестом передбачається виконання таких задач як завершення початої картинки, використання паралельних ліній або кругів для складання зображень, танграми та ін. Тестування включає також оцінку вміння дитини задавати інформативні питання, встановлювати можливі причини і слідства стосовно ситуацій, зображених на серії картинок, пропонувати

оригінальні способи застосування звичайних предметів, задавати нестандартні питання з приводу добре знайомих предметів тощо. На думку деяких психологів, тести можна використовувати як додаткові методи дослідження, а домінуючу роль для вивчення психіки дитини, а тим більше творчості, повинен відігравати метод спостережень, а також метод вивчення продуктів діяльності. Багато дослідників вважають, що тестові методики дуже жорсткі, не завжди дають можливість оцінити динаміку творчості, не завжди виявляють такі приховані резерви психіки як творчість [2, с. 42].

Як показали дослідження Ю. Гільбух, О. Гарнець, С. Коробко, використання IQ-тестів не може по самій своїй сутності з достатньою повнотою й точністю відобразити творчу індивідуальність дитини, бо вони побудовані на вікових (середньостатистичних) нормах виконання тих розумових дій, якими, хоч і в різному віці, оволодіває більшість дітей. Специфічні для обдарованої дитини інтелектуальні вміння й навички в цих тестах не представлені. Інформація, одержана при тестуванні, виявляється в значній мірі однобічною, бо відображає темп засвоєння лише звичайного, “загальнодоступного” фонду інтелектуальних умінь та навичок.

Як зазначає Ю. Бабаєва, принципове значення має розробка методів виявлення “прихованої” обдарованості. Щоб зняти психологічні перепони, що заважають прояву обдарованості, можна використовувати різні групові методи: методи групової психокорекції та психотерапії, розвиваючі психологічні тренінги, які використовуються в основному як засіб розвитку високого потенціалу дитини. При цьому виявляються не лише психологічні фактори, які можуть позитивно впливати на процес подолання перепон. Слід відмітити, що показники, одержані під час проведення такого тренінгу, суттєво розходяться з результатами тестування. Дослідниця доходить висновку: “В багатьох випадках причини, що заважають прояву обдарованості під час тестування, криються в особливостях різних взаємовідносин, які приводять до зниженої самооцінки обдарованої дитини, невпевненості в своїх силах, підвищеної залежності від думки оточуючих, яскраво вираженої тривожності.

О. Кульчицька підкреслює: результати тестування кожної дитини – це ніякий не вирок і не остаточний прогноз; все надалі залежатиме

від того, наскільки педагогічно грамотно з конкретною дитиною працюватимуть в сім’ї і школі [2, с. 44]. Значну увагу дослідниця приділяє застосуванню біографічного методу при виявленні обдарованих дітей. За її даними, названий метод “передбачає ретельне вивчення біографічних даних людини”: у нашому випадку – людини талановитої”. О. Кульчицька вважає: що стосується діагностики обдарованості, то на даному етапі існує два підходи: перший заснований на системі єдиної оцінки (різні інтелектуальні тести, за допомогою яких визначається рівень інтелектуального розвитку дитини), другий – на системі комплексної оцінки (включає багато оцінних процедур, в тому числі й групове тестування, рекомендації вчителів, дані батьків, біографічний метод). І справді, ранні ознаки здібностей не можуть залишати байдужими батьків, педагогів, громадськість, адже “вони можуть вказувати на народження справжнього таланту”.

Висновки. Аналіз матеріалів досліджень вітчизняних і зарубіжних учених щодо творчих людей дав можливість висновити, що показники IQ, як і успішність, ерудиція не мають прогностичної сили, що неабияку роль у цьому відіграють біографічні дані: виявлення видів занять, що переважали в дитинстві; незалежність суджень; упевненість у собі; схильність до знаходження порядку в безпорядку.

БІБЛІОГРАФІЯ:

1. Волощук І. С. Педагогічні основи розвитку творчих здібностей молодших школярів в умовах сільської загальноосвітньої школи: дис... д-ра пед. наук: 13.00.01 / Волощук Іван Степанович. – К., 1998. – 551 с.
2. Кульчицька О. І. Методика діагностики інтелектуальної обдарованості / Кульчицька О. І. // Обдарована дитина. – 2007. – № 1. – С. 42–44.
3. Олексюк С. В. Освітня програма "Обдарована дитина" приватної школи "Європейський колегіум" / Олексюк С. В. // Обдарована дитина. – 2008. – № 5. – С. 4–13.
4. Матюшкин А. М. Концепция творческой одаренности // Вопросы психологии. – 1989. – №6. – С. 29–33.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Зорочкіна Тетяна Сергіївна - кандидат педагогічних наук, доцент кафедри дошкільної і початкової освіти Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького.

Коло наукових інтересів: дослідження обдарованості у дітей.